

Nieuwe *Colus*-soort?

Een aanvulling op het artikel van Stijn Everaert (2013)

Freddy van Nieulande¹

De grote *Colus*-verwarring

Eerst maar even wat rechtzetten over *Colus mörchi*? Deze naam is door Harmer in 1914 geïntroduceerd als *Sipho olavii* var. *mörchii* (fig. 1). In dit werk wordt naast *Sipho olavii* s.s. (fig. 2) en de variatie *mörchii* ook nog een andere (nieuwe) variatie genoemd, namelijk *Sipho olavii* var. *conulus* (fig. 3). De typische vorm van *Colus olavi* (Mörch, 1871) wordt door Harmer echter afgebeeld als *Sipho sabinii* (fig. 4). *Colus sabinii* (Gray, 1824) is een recente soort met een verspreiding van de Oost Chinese Zee, Canada, Newfoundland, IJsland, Nova-Zembla, Rusland en de noordelijke Noordzee. Het is een vrij grote soort van 35 tot 105 mm hoogte. Duidelijke afbeeldingen van *C. olavi* zijn te vinden in Gladenkov et al. (1980) (fig. 5), Van Regteren Altena et al. (1965) (fig. 6) en dus Harmer (1914) (fig. 4, als *Colus sabinii*).

Gezien de grote variabiliteit die we bij alle Buccinidae kennen, en ook bij de *Colus*-soorten, ben ik geneigd om de genoemde variëteiten op te nemen binnen de synonymie van *Colus olavi*.

Het materiaal in de collectie van Marcel Vervoelen laat ook enige variëteit zien (fig. 29 t/m 32), maar is goed vergelijkbaar met datgene wat ik in het Westerschelde-materiaal heb gezien in de collectie van het KZGW en in mijn persoonlijke verzameling.

In een publicatie van Glibert (1959, p.13-14) wordt *Sipho gregarius* Philippi, 1845 genoemd en Glibert schrijft daar onder andere: "J'ai observé, parmi les matériaux des Sables d'Austruweel, deux individus qui s'écartent de la forme typique par un angle apical un peu plus ouvert, une forme plus courte et plus dilatée et des tours un peu plus convexes (Pl. III, fig. 6; n° 4988); ils me semblent correspondre à la f. *mörchi* (HARMER)." Hij koppelt de forma *mörchi* dus aan *Colus gregarius* en niet aan *Colus olavi* zoals Harmer oorspronkelijk deed! Dit is waarschijnlijk de bron van de door Marcel en Stijn aangedragen naam *Colus mörchi*. Juist vanwege de trapvormige windingen en het convexe profiel zie ik in de afbeelding van Glibert (fig. 7) meer een exemplaar van *Colus cordatus* (A. Bell, 1871).

Overigens heeft de door Glibert bedoelde soort niets met

de miocene *Colus gregarius* (fig. 8) te maken, waar bovendien maar één individu van bekend schijnt te zijn uit de Zanden van Edegem (Glibert, 1952).

In de Atlas van Nyst (1878) zijn twee *Colus*-soorten afgebeeld onder de naam *Fusus gracilis* Da Costa (fig. 9). Het bovenste exemplaar betreft *Colus cordatus* en het onderste *Colus curtus*!

Beschrijving van de *Colus*-soorten voorkomend in het Pliocene van de regio Zeeland en Antwerpen

Colus cordatus (A. Bell, 1871) (pag. 92)

Vrij slanke, licht bolle windingen met matig trapvormige opbouw. Het profiel van de flanken tussen top en laatste winding is duidelijk concaaf (fig. 10). Spiralen grof en sterk ontwikkeld, voorkomend over de gehele schelp en voelbaar met de vingernagels (fig. 10-15). De siphon is slank, licht tot matig gebogen, soms zelfs krachtig gebogen (fig. 12). Apex min of meer afgerond.

Afmetingen tot 35 mm, Westerschelde-exemplaren bereikende afmetingen tot 43 mm.

Stratigrafie: bovenste deel Zanden van Oorderen (horizon met *Atrina fragilis kolloensis*) tot Zanden van Kruisschans.

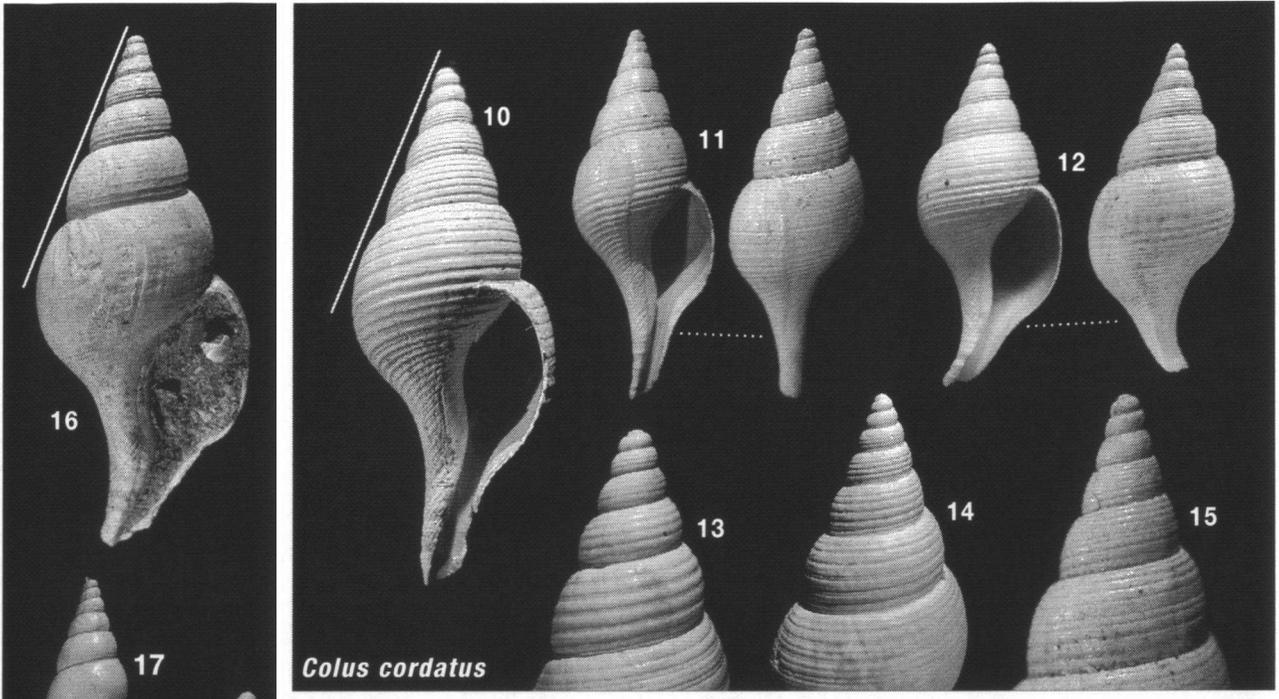
Colus curtus (Jeffreys, 1867) (pag. 92)

Licht bolle windingen, bij de schouder ingesnoerd en daarvoor een trapvormig uiterlijk, maar het profiel van de flanken over de gehele lengte van de schelp is nagenoeg recht, in ieder geval minder concaaf dan bij de vorige soort (fig. 16). Spiralen zwakker en gladder aanvoelend dan bij *C. cordatus*, en over het algemeen alleen voorkomend op het middelste en onderste deel van de windingen. Bij sommige exemplaren van *C. curtus* kunnen spiralen toch aanwezig zijn over de hele hoogte van de eerste drie à vier windingen van de teleconch, maar deze vervagen op de latere meer adulte windingen (fig. 16-17, 20-22). Juveniele exemplaren kunnen hierdoor op *C. cordatus* lijken. Bij geërodeerde en verspoelde exemplaren, onder andere in het Westerschelde materiaal, zijn de toppen soms helemaal glad, met alleen

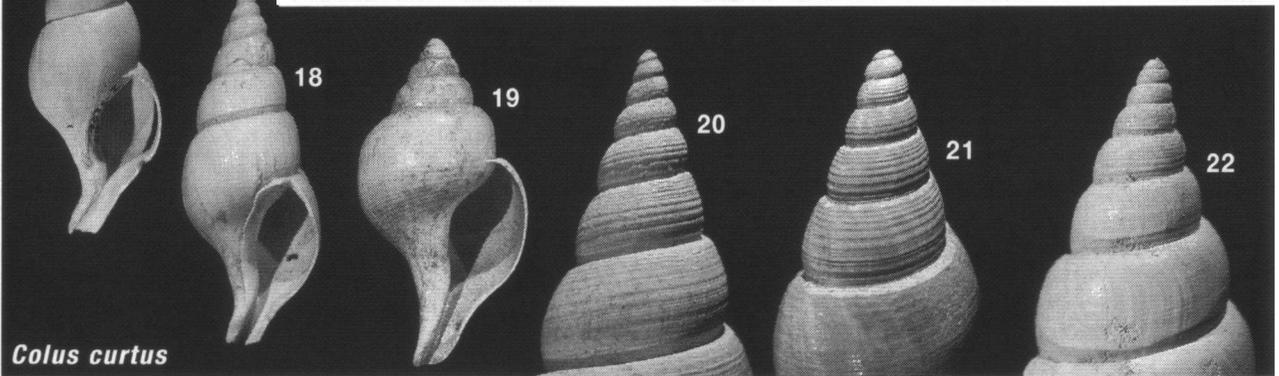
aan de basis van de winding nog resten van spiralen waarneembaar. Siphon krachtig, sterk gebogen en geknikt. Volwassen exemplaren kunnen zwaar dikwandig zijn. Apex vrij spits.

Afmetingen tot gemiddeld 65 mm: enkele uitschieters (Westerschelde-materiaal) in de KZGW collectie tot 77 mm. Stratigrafie: bovenste deel Zanden van Oorderen (horizon met *Angulus benedeni*) tot Zanden van Kruisschans.

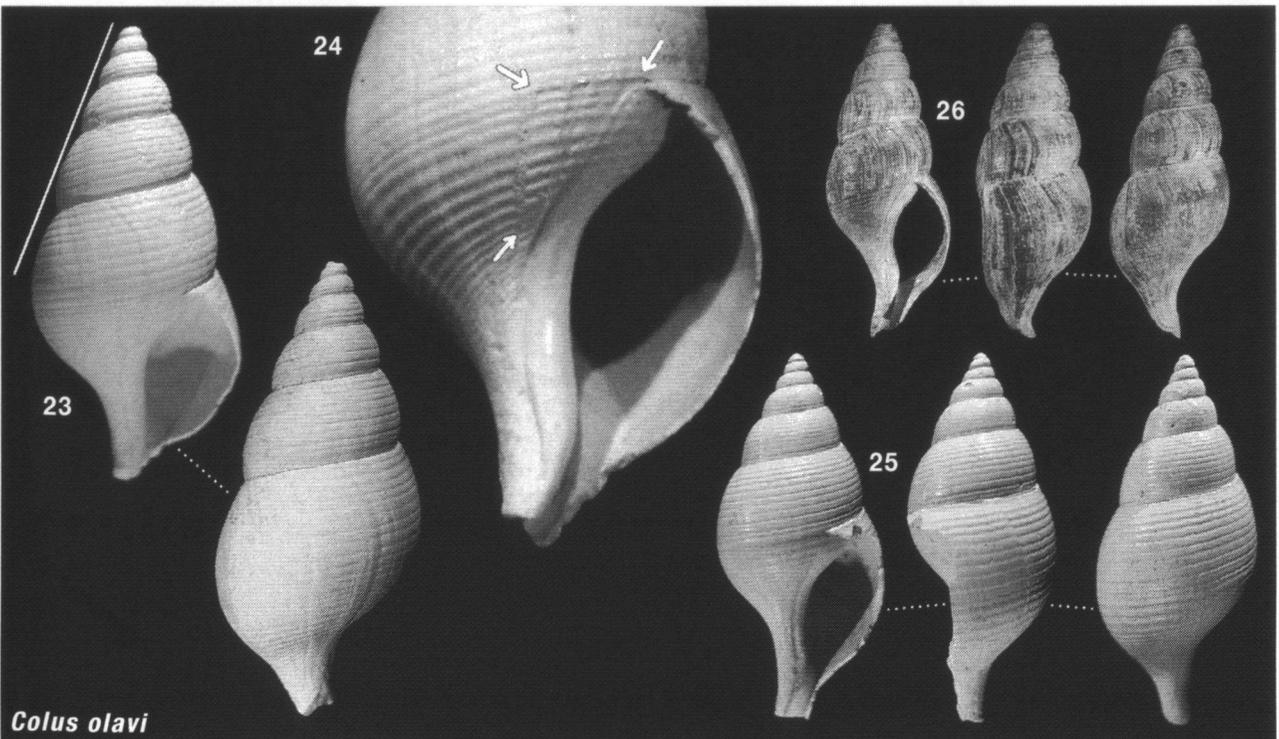
1. *Colus olavi* var. *mörchi*, zoals afgebeeld in Harmer (1914), p. 194, pl. XIII, fig. 7-9.
2. *Colus olavi*, zoals afgebeeld in Harmer (1914), p. 193, pl. XXIII, fig. 5-6.
3. *Colus olavi* var. *conulus*, zoals afgebeeld in Harmer (1914), p. 195, pl. XXIII, fig. 14.
4. *Colus sabinii*, zoals afgebeeld in Harmer (1914), p. 183, pl. XXIII, fig. 1-3.
5. *Colus olavi*, zoals afgebeeld in Gladenkov et al. (1980), p. 76, pl. XV, fig. 1-3.
6. *Colus olavi*, zoals afgebeeld in Van Regteren Altena et al. (1965), p. 32, pl. 12, fig. 126.
7. *Colus gregarius*, zoals afgebeeld door Glibert (1959), p. 13, pl. III, fig. 6.
8. *Colus gregarius*, zoals afgebeeld door Glibert (1952), p. 102, pl. VIII, fig. 5.
9. '*Fusus gracilis*', zoals afgebeeld in Nyst (1878), p.15, pl.1, fig. 10a-b

Colus cordatus

Colus curtus

Colus olavi

***Colus olavi* (Mörch, 1871)** (pag. 92, 93, 94)

Omgangen breder en bollter van profiel en minder trapvormig dan bij de vorige soorten. Het profiel van de flanken tussen top en laatste winding is duidelijk convex (fig. 23). Bij de verlengde spitsere exemplaren (fig. 26) is het profiel minder bol dan bij de korte gedrongen, meer eivormige exemplaren. *Colus olavi* is altijd bollter van vorm dan de vorige soorten. Spiralen breed, zwak tot sterk ontwikkeld over de gehele schelp. Licht voelbaar met de vingernagel. De siphon is krachtig, korter dan bij de andere soorten en matig gebogen. Apex afgerond.

Afmeting tot 55 mm.

Stratigrafie: Zanden van Kruisschans, van kleiig deel tot het niveau met *Panomya trapezoides*.

Het is mij opgevallen dat *C. olavi* aan de pariëtale zijde bij de columella vaak een geërodeerd vlekje heeft. Dit verschijnsel is ook bij de recente *Colus*-soorten *C. jeffreysianus* (P. Fischer, 1868), *C. holboelli* (Møller, 1842) en *C. gracilis* (Da Costa, 1778) te zien. De pariëtale vlek (fig. 24 en 28) heeft iets te maken met het oplossen van een laagje kalk van de vorige winding, waarbij dit materiaal mogelijk mede gebruikt wordt om de nieuwe winding mee op te bouwen.

Tip voor het onderscheid tussen de soorten

Een handig hulpmiddel bij het herkennen van de soorten is een liniaal die je tegen de windingen van de schelp houdt.

- Is de flank van de schelp hol dan is het bijna zeker *cordatus* (fig. 10).

- Is de flank nagenoeg recht dan is het bijna zeker *curtus* (fig. 16).
- Bij een bolle tot zeer bolle flank van de schelp is het bijna zeker *olavi* (fig. 23).

Voor meer bevestiging van de determinatie kunnen bovenstaande beschrijvingen van nut zijn.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar Stijn Everaert voor de boeiende discussie die via de e-mail heeft plaatsgevonden. Uiteraard ben ik ook veel dank verschuldigd aan Marcel Vervoenen voor het beschikbaar stellen van materiaal voor dit aanvullende onderzoek. Deze schelpen worden door hem aan Naturalis geschonken. Ook wil ik Marcel bedanken voor de uitgebreide discussie over dit onderwerp, waarbij het misverstand over *Colus mörchi* uit de weg kon worden geruimd. Tevens dank aan Peter Szachnowski voor het vertalen van het Russisch document van Gladenkov et al. Zeker ook dank aan Ronald Pouwer voor het beschikbaar stellen van de mij ontbrekende literatuur en het met enorm veel geduld verbeteren van het manuscript.

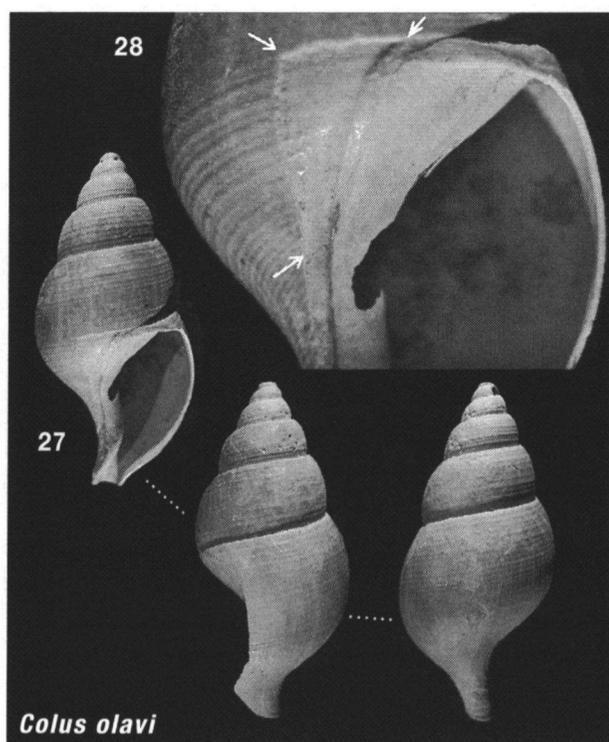
Gebruikte afkortingen

FvN = F. van Nieulande

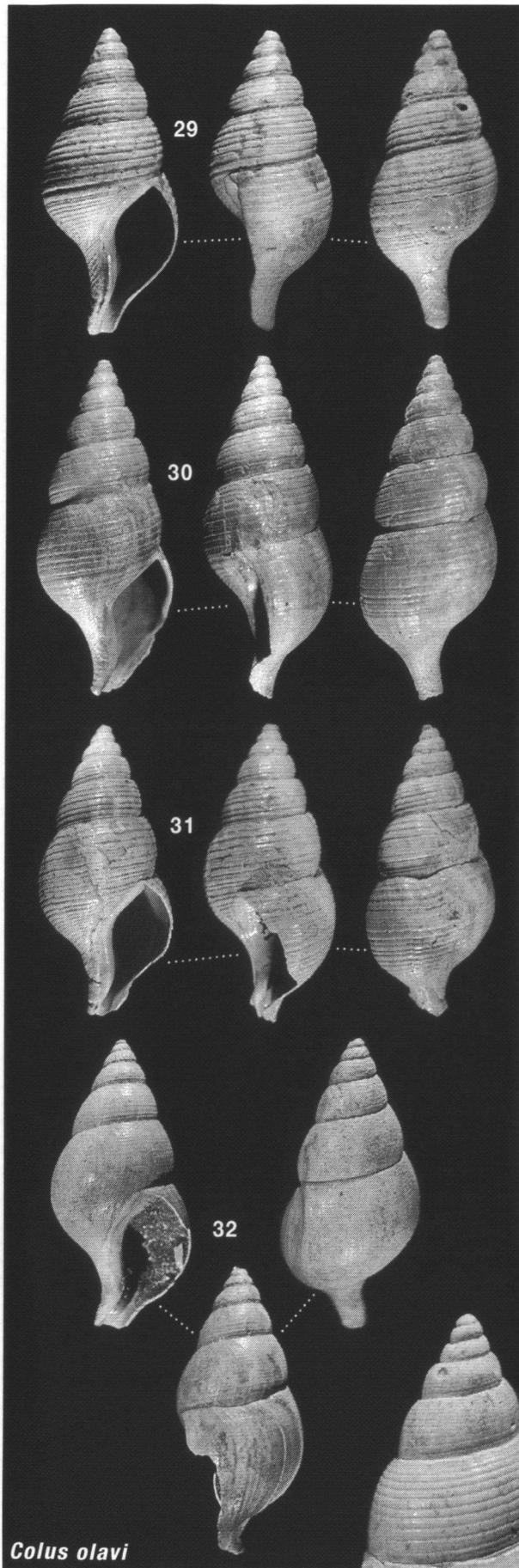
KZGW = Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen

MV = M. Vervoenen

NHG = Natuurlijke Historie Genootschap (aanhef vóór het registratienummer in de collectie van het KZGW)

- 10-11. *Colus cordatus*, met bijna rechte siphon. Kallo Vraesenedok, Zanden van Oorderen. (FvN).
12. *Colus cordatus*, met sterk gebogen siphokanaal. Kallo Verrebroekdok 1987, Zanden van Kruisschans, kleiige deel. F1741 C. (MV).
- 13-15. Toppen van *Colus cordatus*. Figuur 13 Westerschelde (KZGW); figuur 14 Kallo Vraesenedok, Zanden van Oorderen (FvN); figuur 15 De Kaloot (is top van figuur 11) (FvN).
16. *Colus curtus*, gemiddelde vorm. Kallo Tunnel, Zanden van Oorderen, horizon met *Angulus benedeni*. (FvN).
17. *Colus curtus*, heel slanke vorm, gebogen en geknikte siphon. Zuid-Sloe, westzijde Scheldepoortwerf. (FvN).
18. *Colus curtus*, heel slanke vorm. De Kaloot. (FvN).
19. *Colus curtus*, brede vorm. De Kaloot. (FvN).
- 20-22. Toppen van *Colus curtus*. Figuur 20 Kallo Verrebroekdok, Zanden van Oorderen, horizon met *Atrina fragilis kalsoensis* (FvN); figuur 21 Kallo Verrebroekdok, Zanden van Kruisschans, horizon met *Panomya trapezoides* (FvN); figuur 22 met gemiddeld ontwikkelde spiralen in het midden tot aan de basis van de omgangen, Bouwput sluis Vlissingen 1928[F1], NHG53426 (KZGW).
- 23-25. *Colus olavi*, Westerschelde. (FvN 35). Figuur 24 detail van pariëtale vlek van figuur 23.
26. *Colus olavi*, Verrebroekdok, Zanden van Kruisschans, niveau met *Panomya trapezoides*. Slank en hoog exemplaar. (FvN).
- 27-28. *Colus olavi*, De Kaloot. Brede vorm met goed zichtbare opgegeten vlek aan de pariëtale zijde. NHG050055, coll. H. Warren (KZGW); figuur 28 detail van pariëtale vlek van figuur 27.

Literatuur

- Everaert, Stijn, 2013. Een nieuwe soort gastropode (*Colus mörchi?*) gevonden bij de havenuitbreidingen in Kallo (Oost-Vlaanderen) in de Zanden van Oorderen (Lillo Formatie). – *Afzettingen WTKG* 34 (1): 8-9.
- Gladenkov, Yu.B., P.E.P. Norton & G. Spaiak, 1980. Verkii Kainozoic Islandii (Stratigrafiya Pliotsena-Pleistotsena i paleontologicheskie kompleksi) [Upper Cenozoic of Iceland (Pliocene-Pleistocene stratigraphy and palaeontological assemblages)]. – *Acad. Sc. USSR, Transactions* 345: 116 p. [Russisch met Engelse samenvatting].
- Glibert, M., 1952. Faune malacologique du Miocène de la Belgique, 2. Gastropodes. – *Mém. Inst. roy. Sci. nat. Belg.* 121: 1-197, 10 pls.
- Glibert, M., 1959. Gastropodes du Diestien, du Scaldisien et du Merxemien de la Belgique, 3. – *Bull. Inst. roy. Sci. nat. Belg.* 35(10): 1-27, 1 pl.
- Harmer, F.W., 1914. The Pliocene Mollusca of Great Britain. Vol. I, part 1. (1913). – Palaeontographical Society, London: 1-200, pls. I-XXIV.
- Nyst, P.H., 1878-81. Conchyliologie des terrains tertiaires de la Belgique, 1. Terrain Pliocène Scaldisien. Molluscs: Bentic Opisthobranchs (Mollusca: Gastropoda) *Ann. Mus. roy. Hist. nat. Belg.*, Série Palaeontologique 3, atlas (1878): 1-262 (1881).
- Regteren Altena, C.O. van, A. Bloklander & L.P. Pouderoyen, 1965. De fossiele schelpen van de Nederlandse stranden en zeegeten, 1e serie, 2e druk. – Nederlandse Malacologische Vereniging: 1-55.

¹Freddy van Nieulande, Scheldepoortstraat 56, 4339 BN Nieuw en Sint-Joosland, e-mail: frvannieul@zeelandnet.nl

- 29-32. *Colus olavi* uit de collectie van Marcel Vervoenen, allen oorspronkelijk als *Colus mörchi* gedetermineerd. Figuur 29 Kallo, Zanden van Kruisschans ex situ. F1830 (MV); figuur 30 Kallo Bouwput tunnel, Zanden van Kruisschans ex situ. F1830.A (MV); figuur 31 Kallo Bouwput tunnel, Zanden van Kruisschans onderste kleiige deel. F1830.A.1 (2) (MV); figuur 32 Verrebroekdok, Zanden van Kruisschans. F1978-2. (MV).
- 33-35. Toppen van *Colus olavi*. Figuur 33 Westerschelde opgezogen nabij Ellewoutsdijk (is top van figuur 25); figuur 34 Verrebroekdok, Zanden van Kruisschans, bovenste zandige deel; figuur 35 Kallo Bouwput Tunnel, Zanden van Kruisschans ex situ (is top van figuur 30).